

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора культурології, професора КОРНІЄНКА В. В.
на дисертацію
ГОРДІЄНКО Алли Іванівни
«ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА ЯК КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ФЕНОМЕН:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата культурології
за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія)

На сьогодні однією з найактуальніших у вітчизняній науковій думці є проблема осмислення національної культури як цілісної системи. Сутність кожної конкретної культури складається, зокрема, й з численної кількості соціальних інститутів, які, власне, й створюють її інтегральний образ, що об'єднує науку, освіту, літературу, мистецтво, мораль, уклад життя, при визначальній ролі світогляду. Тож вивчення і збереження специфіки культурних осередків є необхідною умовою функціонування національної культури.

Таким унікальним компонентом культури, специфічним культурно-просвітнім закладом й постає дитяча бібліотека, що розглядається в представленому дослідженні як системна складова самобутнього образу народу.

У «Вавілонській бібліотеці» – в одному з шедеврів Хорхе Луїса Борхеса, надто промовистому в контексті наших роздумів, на поверхні лежить оповідь про устрій всеосяжної і вічної Бібліотеки, галереї якої мають складну й нескінченну шестигранну структуру. Однак, якщо дивитись глибше, то замість Бібліотеки і книг, можна побачити внутрішній устрій людини, всесвіту, історію різних народів, знищення книг/людей інквізицією, тоталітарними режимами... та багато багато іншого... Однак, при цьому, як стверджує великий латиноамериканський мислитель, «... Бібліотека збережеться: освячена, незаселена, абсолютно нерухома, сповнена дорогоцінними томами, нетлінна, таємнича».

Ознайомлюючись з текстом дисертації п. Гордієнко переконуєшся у справедливості сказаного й актуальності дослідження бібліотеки як важливої складової соціально-культурного прогресу.

Особливого значення набуває обраний ракурс дослідження, а саме – всебічний історико-теоретичний аналіз становлення і діяльності дитячих бібліотек в Україні, а також ролі цього надважливого соціокультурного

інституту у формуванні гуманістичного вектору культурних процесів в нашій державі.

Дисертація п. Гордієнко є довгоочікуваною відповіддю на ті питання, які накопичилися у зв'язку з активізацією політичних, культурних, соціально-економічних процесів в суспільстві, пов'язаних з формуванням державності і новими історичними викликами, що постають перед незалежною і суверенною Україною. Адже, словами самої дисертантки: « Дитячі бібліотеки, як і інші типи бібліотек, визначають сьогодні свою роль у соціальній і культурній інфраструктурі суспільства, як і раніше залишаючись державним гарантом захисту прав дітей на культурне і духовне життя, на вільний доступ до інформації. У цьому процесі самовизначення дитяча бібліотека повинна орієнтуватися на завдання цілісного освоєння культури суспільства дитиною, ставши для неї транслятором джерел духовного багатства, накопиченого людством» (с. 66).

Можна лише здивуватися їй, водночас, порадіти тому факту, що в даній дисертації *вперше* здійснюється спроба узагальнити й проаналізувати досвід організації, а також змістовні, інституціональні та формальні аспекти діяльності дитячих бібліотек у тому їх функціональному становищі, яке вони обійняли в інфраструктурі культурно-просвітницьких закладів України за останні десятиріччя.

Одночасно, не можна не відзначити як вкрай важливу обставину те, що робота, присвячена дитячій бібліотечній справі, написана не стороннім споглядачем за даним явищем, а талановитим керівником з багаторічним стажем цього культурно-просвітницького закладу, що цілком пізнала всі його складнощі, переваги і здобутки у непростих умовах глобалізованого і перенасиченого інформацією світу. Ось як про ці виклики часу пише автор, що не на словах, а всією своєю діяльністю формує дитячу бібліотеку як центр духовності, освіти, виховання підростаючого покоління: «Сьогодні більшість культурних інститутів, які продовжують функціонувати в межах сталої традиції, відчувають значні труднощі, зіткнувшись із вимогами життя. Це пов'язано з тим, що в сучасну епоху відбулося одразу дві революції: ментальна і технологічна. Перша пов'язана з процесом глобалізації і формуванням нової культурної парадигми, друга – з наслідками революції у сфері комунікацій. Зміни, пов'язані з глобалізацією, є переважно об'єктивними, і культурні інститути, у тому числі і бібліотеки, повинні з ними рахуватися, оскільки сучасне суспільство вимагає від них відповідності новим потребам – потребам вижити й орієнтуватися в полікультурному соціумі. Разом з тим культурні інститути орієнтуються на вкорінені культурні стереотипи, тому така бажана

зміна орієнтирів є складною, вимагаючи істотної зміни уявлень про роль культури в суспільстві» (с. 66).

Тому саме з праксіології бібліотечної справи, з практичних завдань сучасної дитячої бібліотеки залучаються зовнішні об'єктивовані причини й умови формування предмету дослідження, що дозволяють «простежити соціокультурні чинники, що вплинули на підвищення статусу дитячої бібліотеки під час історичного поступу українського суспільства; дослідити розвиток дитячих бібліотек в контексті трансформаційних процесів в культурі України; виявити та проаналізувати інноваційні форми діяльності дитячої бібліотеки щодо залучення підлітків до книжної культури» (с. 17).

Система доказів, зібрана п. Гордієнко щодо важливості та впливовості цієї – книжної – культури на свідомість і світогляд підлітків, яка зміцнює об'єктне підґрунтя дослідження, є дійсно вражаючою. Як визначено в дисертації, - «Об'єктом дослідження є дитяча бібліотека як культуротворчий феномен у розвитку творчого та інтелектуального потенціалу суспільства та у формуванні громадянського світогляду підлітків» (с. 16).

Тож система доказів діє впродовж всього дисертаційного викладу, тобто є наскрізною, власне, як і інші тематичні напрями вирішення центральної проблеми дисертації. Вражає саме спроможність авторки весь час утримувати у полі свого дисертаційного дискурсу усі провідні *концепційні виміри та категоріальні підходи*, різноманітно пов'язуючи їх між собою, утворюючи їх особливу «мисленнєву поліфонію».

До важливих *концептів* дисертації відносяться «концептуальні основи діяльності дитячої бібліотеки як важливої складової інфраструктури культурно-просвітницьких закладів України; соціокультурні чинники, що вплинули на підвищення статусу дитячої бібліотеки під час історичного поступу українського суспільства; розвиток дитячих бібліотек в контексті трансформаційних процесів в культурі України; інноваційні форми діяльності дитячої бібліотеки щодо залучення підлітків до книжної культури» та ін. (сс.16-17:),

До *категоріально-поняттєвих підходів* відносяться «культурологічний аналіз діяльності дитячих бібліотек, інфраструктурі культурно-просвітницьких закладів України, гуманістичний вектор культурних процесів у державі; громадянський світогляд підлітків, дитяче читання як духовний ресурс культури, бібліотизована духовна спадщина, для вирішення актуальних питань суспільного розвитку в певний історичний період; комплексність інноваційної моделі практичної роботи дитячих бібліотек та ін. (с. 19–20).

Така логіка наукового викладу віддзеркалює свободу й, водночас, високу впорядкованість наукового дискурсу.

Причому слід наголосити, що культурологічне слово дисертантки здатне зберігати налаштованість на позитивне вирішення питань моральнісного виховання підростаючого покоління, навіть торкаючись болючих точок сучасного життя соціуму: в умовах інформаційних (і не тільки) війн, агресії різноманітних технологічних можливостей, вільного доступу до будь-якого джерела інформації тощо.

Відтак, обраний п. Гордієнко, тип наукового дискурсу прямує до виявлення того книжно-культурного шляху, на якому дитячі бібліотеки здатні перетворюватися з навчально-освітніх центрів, з показників всезагальності інформаційного процесу *на чинники спільності, гуманізму, тобто спілкування та розуміння.*

Тому й обирає дисертантка у своїх наукових мандрах надійних супутників, науковців, культурологів, з якими спілкується, починаючи зі сторінок першого розділу, присвяченого аналізу джерелознавчого підґрунтя та методологічним засадам дослідження (сс.23-94) й впродовж усього тексту роботи, збираючи широке коло думок та висловлювань гуманітаріїв світового рівня, як зарубіжних, так і вітчизняних(с. 18–19). Йдеться про роботи З. Фрейда, Е. Фромма, К. Юнга та Е. Гідденса, Е. Еріксона Л. Борхеса, У. Еко та інших знаних зарубіжних мислителів; а також про праці вітчизняних дослідників - Д. І. Чижевського О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, М. С. Слободяника, А. В. Соколова, Ю. М. Столярова, Б. Ф. Володіна, Є. Ю. Генієвої, Т. В. Добко, Ю. О. Гриханова, Т. Б. Маркової, С. Г. Матліної та багатьох інших.

За допомогою таких «співавторів» теоретична модель дисертації зміцнюється та зростає, набуває насиченого інформаційного та аналітичного характеру.

Особливо слід наголосити на культурологічному характері даного дослідження. В сучасній культурології залишається багато малодосліджених явищ і процесів, які варті уваги – й зокрема це стосується комплексного дослідження дитячої бібліотеки як спеціального інформаційного закладу культури. До речі, ця тема в науковій літературі висвітлювалася досить поверхнево, що обумовлено певною заідеологізованістю бібліотечної справи у різні періоди культурного поступу нашого народу.

Розглядаючи широкий діапазон книгознавчих та бібліотекознавчих питань, автор всебічно аналізує культурно-освітнє життя України, що зосереджувалося, зокрема, в дитячих бібліотеках, в глибокій історичній ретроспективі. До речі, поринаючи у глиб історичного поступу вітчизняної культури, текст і смисл досліджуваного матеріалу наливається важкістю від історичної дистанції. Павутиння дискурсу стає дедалі щільнішим і відповідно перед дослідником постає завдання відлущувати численні ідеологічні нашарування заради

виробництва нових ідей. Однак, ментальна «археологія» надійно позбавляє спокуси наївно мислити щось, наче «вперше». Тому авторка звертається до широкого кола історико-документальних та аналітико-монографічних джерел, в яких віддзеркалюється суспільна думка про бібліотеку як компонент культури, що сформувалась в Україні ще до початку ХХ століття й набула свого розвитку в ході трансформаційних процесів в культурі нашої країни.

Даний теоретико-аналітичний підхід значно розширює вітчизняний науково-аналітичний простір з проблем бібліотечного будівництва та бібліотечного обслуговування дітей. (Цьому, зокрема, присвячений другий розділ дисертаційного дослідження: «Підвищення соціокультурного статусу дитячої бібліотеки в контексті історичного поступу українського суспільства: проблеми періодизації» – 96–164 стор).

Головною темою дослідження, зумовленою його об'єктом, постає аналіз феномену дитячої бібліотеки у його безпосередньому сучасному соціопрактичному виявленні і значенні. Розділ третій «Дитяча бібліотека як ретранслятор національної культури» (с. 166–205), присвячений теоретичному дослідженню групи інструментально-аналітичних понять і концептів, категоріально-змістовна вага яких не є сталою, але присутність яких у тексті роботи є необхідним завершальним пластом для виявлення саме глибинного методологічного сенсу. Серед них, зокрема, ґрунтовний аналіз специфіки формування громадянського світогляду підлітків засобами дитячих бібліотек; розробка новітніх культурологічних підходів у діяльності дитячих бібліотек; створення сучасної моделі діяльності дитячої бібліотеки у векторі її культуроутворюючої функції, визначення стратегії перетворення дитячої бібліотеки на сучасний культурно-інформаційний центр та ін.

Як справедливо підсумовує автор: «Адекватне розуміння головної функції дитячої бібліотеки, яка є не просто сховищем творів, створених різними авторами, а складною системою організації символічного капіталу суспільства, дає підстави розглядати її як соціокультурний інститут, як необхідний елемент суспільної структури, одну з форм регулювання суспільного життя. Вивчення даного соціокультурного інституту розкриває два аспекти: конкретний зміст його діяльності, обумовлений соціокультурними умовами, і внутрішня незмінна якість, інваріант, що є незалежною від соціокультурних умов сутністю дитячої бібліотеки. Йдеться про здатність дитячої бібліотеки моделювати сучасну суспільству культуру, відображаючи складом свого фонду найбільш соціально значущі риси культурної реальності» (с. 221).

Таким є, на нашу думку, заключний наголос-підсумок всього дисертаційного дискурсу.

Отже логіка викладу, актуальність обраної теми, аргументованість, доказовість та обґрунтована новизна основних положень дисертації, що винесені на захист не залишає сумнівів з приводу завершеності, інноваційності, глибинній науковій усвідомленості даного дискурсу.

Але, звичайно, мотиви для дискусії не можуть не існувати стосовно того об'єкту та предмету, які відкрила своїм дослідженням п. Гордієнко.

Сформулюємо ці позиції.

1. В публікаціях автора знаходимо статтю, присвячену культурно-просвітнім та цивілізаційно-гуманістичним ідеям велетня української культури Івана Франка. (Див. : Цивілізаційні ідеї Івана Франка й сучасні виклики перед Україною і українством. Бібліотечна реальність [Електронний ресурс] / А. Гордієнко // Цивілізаційні ідеї Івана Франка й сучасні виклики перед Україною і українством. Бібліотечна реальність : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. директорів обл. б-к для дітей, Вінниця, 4–6 жовт. 2016 р. / Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2016. – С. 5–16. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/mbm/Book/View/236#page/4/mode/2up>.) Водночас, у тексті дисертації ми не знаходимо достатнього теоретичного аналізу ідей мислителя у контексті обраної теми дослідження.. Переконали, що варто було б розширити цей момент. Взагалі, можливо слід було приділити окремий підрозділ, присвячений, хоча б оглядово, сьогоденню справи цієї унікальної особистості, українського громадянина, а також його великих однодумців, особливо у річищі роздумів дисертантки щодо формування громадянського світогляду та виховання суспільства на засадах загальноєвропейських, гуманістичних цінностей. (згадаймо його слова, вкладені у вуста Пророка Мойсея в однойменній поемі – «Сорок літ я трудився і, навчав»).

2. З приводу «ролі дитячих бібліотек у формуванні гуманістичного вектору культурних процесів в Україні та громадянського світогляду підлітків» виникає дещо провокативне запитання. Уявімо гіпотетичний експеримент: перед дисертанткою стоїть завдання не лише сформулювати, але й втілювати в життя сучасного українського суспільства гуманістичні цінності. Чи зможе дисертантка визначити, як саме це можливо, зокрема, лише тільки на початку становлення громадянського суспільства? Хотілося б акцентувати увагу не на умоглядності, прокламаційності, а саме на конкретності таких дій в умовах сучасного стану в середині нашої країни та у світовому просторі. Розуміючи, що відповідь на дане запитання потребуватиме окремої дисертації, все одно ризикну попросити дисертантку якомога більш чітко викласти свої ідеї з цього приводу.

3. Ще одне зауваження стосується аналізу «інноваційних форм діяльності дитячої бібліотеки та нових засобів залучення підлітків до книжної культури».

Почнемо з того, що сьогодні, як видається, дуже великий відсоток підлітків і молодих людей припинили отримувати інформацію «бібліотечним шляхом». До речі ця статистика теж була б доречною в даному дослідженні. Хоча, у контексті сучасних технологічних можливостей не варто безумовно довіряти статистиці. Тому, на противагу поверховості та симулятивності статистичних даних варто було б більше поглибити психологічний бік дослідження, звертаючись до трансперсональної гуманістичної психології, а також до праць українських вчених, таких як І. Булах, Т. Драгунова, В. Роменець, М. Терещенко І. Маноха та інших, які досліджують психологічні особливості адаптації у підлітковому віці в загальнокультурному контексті.

Однак, висловлені міркування не знижують загальної позитивної оцінки рецензованої роботи. Дисертація **ГОРДІЄНКО Алли Іванівни «ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА ЯК КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ФЕНОМЕН: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД»** – самостійне завершене наукове дослідження актуальної і важливої проблеми. Вона повністю відповідає вимогам пп. 9, 11, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (постанова КМ України №567 від 24 липня 2013 р. постанова КМ України №656 від 19 серпня 2015 р., постанова КМ України №1159 від 30 грудня 2015 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій.

Автор представленого дослідження **заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата культурології зі спеціальності 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія)**

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор культурології,
 професор,
 ректор Київської муніципальної
 академії естрадного та циркового мистецтва

КОРНІЄНКО В. В.

*Відрук офіційно
 опонента державно
 В. О. 2018 р.
 В. секретар
 [Signature]*